

Ελένη Δ. ΚΑΡΑΜΠΑΤΣΟΥ

Από τη Ρώμη στην Αστυπάλεια: μία αθωωτική απόφαση του Αυγούστου. *I. Knidos 34*.*

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί μία επιστολή του αυτοκράτορα Αυγούστου προς τους Κνιδίους, όπως αυτή επανεκδόθηκε από τον W. Blümel το 1992.¹ Η επιστολή χρονολογείται στο δεύτερο ήμισυ

* W. Blümel, *Die Inschriften von Knidos, I, 34. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien, 41*, Bonn 1992. Η ανακοίνωση αυτή παρουσιάστηκε στις 23.10.2009, στο πλαίσιο της IB' Συνάντησης ιστορικών του Δικαίου, η οποία έλαβε χώρα στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, στην Κομοτηνή. Επίσης στις 11.1.2010 στο Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Ιστορίας του Δικαίου της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, οπότε και ολοκληρώθηκε η δημοσίευση στην παρούσα μορφή. Λίγο μετά έλαβα γνώση της μονογραφίας της V. Wankel, *Appello ad principem, Urteilsstil und Urteilstechnik in kaiserlichen Berufungsentscheidungen (Augustus bis Caracalla)*, München 2009, στις απόψεις της οποίας σχετικά με την εξεταζόμενη επιγραφή θα γίνουν οι αναγκαίες αναφορές.

1. Η πρώτη ολοκληρωμένη έκδοση έγινε από τον M. Dubois, *Lettre de l'empereur Auguste aux Cnidiens*, *Bulletin de Correspondance Hellénique* 7, Paris 1883, σελ. 62-67. Ο F. Hiller von Gärtringen, *Inscriptiones Graecae XII, 3* Nr. 174, Berlin 1898 και Syll.³ Nr. 780, Lipsiae 1917, βελτίωσε το κείμενο, που παρέμεινε έκτοτε ουσιαστικά αναλλοίωτο. Εδώ αποδίδεται από τον K. Hallof, με ελάχιστες αλλαγές, κατόπιν παράκλησης του νυν εκδότη, W. Blümel (ό.α., σελ. 34-36).

του έτους 6 π.Χ.² Το κείμενό της χαραχτηκε με κομψή μεγαλογράμματη γραφή της εποχής πάνω σε μία στήλη από μπλε μάρμαρο. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η στήλη αυτή ανακαλύφθηκε στο κάστρο της Αστυπάλαιας, δεξιά από τη θύρα της οικίας Πετράκη. Η ίδια στήλη έφερε επίσης και την αρχή μιας επιστολής του αυτοκράτορα Αδριανού προς τους άρχοντες, τη βουλή και τον δήμο του νησιού χρονολογούμενη στο 117/118 μ.Χ.. Μετά την ανακάλυψή της στο Κάστρο, έσπασε, απομακρύνθηκε από το χώρο εύρεσης και εν μέρει καταστράφηκε. Το 1971 ο J. H. Oliver, ένας από τους διαδοχικούς εκδότες της επιγραφής, βρήκε ξανά και εξέτασε τρία θραύσματα της στήλης σε μία αποθήκη κοντά στο δημαρχείο της Αστυπάλαιας.³

Ο U. Von Wilamowitz – Moellendorf εκθειάζει την κομψότητα του ύφους της επιστολής αναφέροντας ως «μόνο γλωσσικό σφάλμα» την χρήση του όρου *έξετασία* αντί *έξετασις* στη σειρά 29.⁴

ΚΕΙΜΕΝΟ

- 0 []
 [δαμι]οργου δὲ Καιρογένευσ Λευ[κ]αδέου.
 Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ υἱὸς Σεβαστὸς ἀρχιερεὺς
 ὕπατος τὸ δωδέκατον ἀποδεδειγμένος
 4 καὶ δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ὀκτωικαιδέκατον

2. Η δέκατη ὀγδοη δημαρχική θητεία του Αυγούστου άρχισε στις καλένδες του Ιουλίου του έτους 6 π.Χ., η δε δωδέκατη θητεία του ως υπάτου στις καλένδες του Ιανουαρίου του έτους 5 π.Χ. Εξ ου και η χρονολόγηση της επιστολής προς το τέλος του έτους 6 π.Χ., μεταξύ των *comitia consularia* και των καλενδών του Ιανουαρίου, όπως αναφέρει ο W. Dittenberger, *Sylloge inscriptionum graecarum* ³, 780, Lipsiae 1917, σελ. 465, σημ. 2).

3. J. H. Oliver, *Greek Constitutions of early Roman emperors from inscriptions and papyri*, Philadelphia 1989, Nr. 6, σελ. 34-39.

4. U. von Wilamowitz – Moellendorf, *Griechisches Lesebuch*, Berlin 1902, ii, 2, σελ. 257-258. Σχετικά με το αν η επιστολή γράφτηκε στην ελληνική γλώσσα από τον ίδιο τον Αύγουστο ή τον δούλο Κλαύδιο του *scrinium ab epistulis graecis et ab epistulis latinis*, βλ. W. Dittenberger - F. Hiller von Gärtringen, ό.α., σελ. 464, με περαιτέρω παραπομπές. Η V. Wankel, ό.α., σελ. 13, υποστηρίζει ότι η προσεγμένη σύνταξη της επιστολής και μάλιστα στην ελληνική γλώσσα συνηγορεί υπέρ του ότι συντάχθηκε μετά το πέρας της διαδικασίας. Υποστηρίζει επίσης, βάσιμα κατά τη γνώμη μας, ότι η ενδελεχής εξέταση των νομικών ερωτημάτων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η υπόθεση συζητήθηκε στο *consilium principis*. Για την ρητορική δομή της επιστολής πρβλ. της ίδιας, ό.α., σελ. 15.

- Κνιδίων ἄρχουσι βουλῇ δῆμῳ χαίρειν· οἱ πρέσ-
 βεις ὑμῶν Διονύσιος β' καὶ Διονύσιος β' τοῦ Διονυ-
 σίου ἐνέτυχον ἐν Ῥώμῃ μοι καὶ τὸ ψήφισμα ἀποδόντες
 8 κατηγόρησαν Εὐβούλου μὲν τοῦ Ἀναξανδρίδα τεθνει-
 ῶτος ἤδη, Τρυφέρας δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ παρούσης
 περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐβούλου τοῦ Χρυσίππου. *vac.* ἐγὼ
 δὲ ἐξετάσαι προστάξας Γάλλῳ Ἀσινίῳ τῷ ἐμῷ φίλῳ
 12 τῶν οἰκετῶν τοὺς ἐνφερομενους τῇ αἰτίᾳ διὰ βα-
 σάνων ἔγγων Φιλεῖνον τὸν Χρυσίππου τρεῖς νύ-
 κτας συνεχῶς ἐπεληλυθότα τῇ οἰκίᾳ τῇ Εὐβού-
 λου καὶ Τρυφέρας μεθ' ὕβρεως καὶ τρόπῳ τινὶ πολι-
 16 ορκίας, τῇ τρίτῃ δὲ συνεπηγμένον καὶ τὸν ἀδελ-
 φὸν Εὐβουλον, τοὺς δὲ τῆς οἰκίας δεσπότης Εὐβου-
 λον καὶ Τρυφέραν, ὥς οὔτε χρηματίζοντες πρὸς
 τὸν Φιλεῖνον οὔτε ἀντιφραττόμενοι ταῖς προσ-
 20 βολαῖς ἀσφαλείας ἐν τῇ ἐαυτῶν οἰκίᾳ τυχεῖν ἠδύναν-
 το, προστεταχότας ἐνὶ τῶν οἰκετῶν οὐκ ἀποκτεῖ-
 ναι, ὥς ἴσως ἂν τις ὑπ' ὀργῆς οὐ[κ] ἀδίκου προήχθῃ, ἀλ-
 λὰ ἀνεῖρξαι κατασκεδάσαντα τὰ κόπρια αὐτῶν· τὸν
 24 δὲ οἰκέτην σὺν τοῖς καταχεομένοις εἴτε ἐκόντα
 εἴτε ἄκοντα – αὐτὸς μὲν γὰρ ἐνέμεινεν ἀρνούμενο[ς] –
 ἀφεῖναι τὴν γάστραν, τὸν Εὐβουλον ὑποπεσεῖν δικαιό-
 τερον ἂν σωθέντα ταῖδε λφου. πέπονφα δὲ ὑμεῖν καὶ α[ὐ]-
 28 τὰς τὰς ἀνακρίσεις. *vac.* ἐθαύμαζον δ' ἂν, πῶς εἰς τόσον
 ἔδεισαν τὴν παρ' ὑμεῖν ἐξετασίαν τῶν δούλων οἱ φ[εύ]-
 γοντες τὴν δίκην, εἰ μὴ μοι σφόδρα αὐτοῖς ἐδόξ[ατε]
 χαλεποὶ γεγονέναι καὶ πρὸς τὰ ἐναντία μισοπόνῃ[ροι],
 32 μὴ κατὰ τῶν ἀξίων πᾶν ὅτι οὖν παθεῖν, *vac.* ἐπ' ἄλλο[τρίαν]
 οἰκίαν νύκτωρ μεθ' ὕβρεως καὶ βίας τρεῖς ἐπεληλυ[θό]-
 των καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων ὑμῶν ἀσφάλειαν *vac.* [ἀναι]-
 ρούντων ἀγανακτοῦντες, ἀλλὰ κατὰ τῶν καὶ ἡγ[ίκ' ἡ]-
 36 μύνοντο ἡτυχηκότων, ἡδίκηκότων δὲ οὐδ' ἔστ[ιν ὅ τι].
 ἀλλὰ νῦν ὀρθῶς ἂν μοι δοκεῖτε ποιῆσαι τῇ ἐμῇ π[ερὶ τού]-
 των γνώμῃ προνοήσαντες καὶ τὰ ἐν τοῖς δημ[οσίοις]
 ὑμῶν ὁμολογεῖν γράμματα. ἔρρωσθε

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο Αυτοκράτωρ Καίσαρ, υιός του θεού, Σεβαστός, αρχιερέυς, αναδειχθείς ύπατος για δωδέκατη φορά (4) και κάτοχος της δημαρχικής εξουσίας για δέκατη όγδοη φορά, χαιρετά τους άρχοντες, τη βουλή και το λαό των Κνιδίων. Οι απεσταλμένοι σας Διονύσιος, γιός του Διονυσίου και Διονύσιος, γιός του Διονυσίου του γιού του Διονυσίου, έτυχαν ακρόασης από μένα στη Ρώμη και, αφού μου παρέδωσαν το ψήφισμά σας, (8) κατηγόρησαν τον, ήδη αποβιώσαντα, Εύβουλο, γιό του Αναξανδρίδα και την εδώ παρούσα σύζυγό του Τρυφέρα για τον θάνατο του Ευβούλου, γιού του Χρυσίππου. Εγώ δε, αφού έδωσα εντολή στον φίλο μου Γάλλο Ασίνιο (12) να ανακρίνει τους δούλους που φέρονταν ως αναμεμιγμένοι στην κατηγορία με βασανιστήρια, πληροφορήθηκα τα εξής: ο Φιλείνος, γιός του Χρυσίππου, επί τρεις συνεχείς νύχτες εμφανιζόταν με εχθρικές προθέσεις στην οικία του Ευβούλου και της Τρυφέρας και, απευδύνοντάς τους προσβολές, κατά κάποιο τρόπο τους πολιορκούσε. (16) Την τρίτη νύχτα μάλιστα έφερε μαζί του και τον αδελφό του Εύβουλο. Οι κύριοι της οικίας Εύβουλος και Τρυφέρα, επειδή δεν ήσαν σε δέση, ούτε διαπραγματευόμενοι με τον Φιλείνο, ούτε αποκρούοντας τις επιθέσεις να τύχουν ασφάλειας μέσα στο ίδιο τους το σπίτι, έδωσαν εντολή σε έναν από τους δούλους, όχι να θανατώσει τους επιτιθέμενους, πράξη στην οποία ίσως θα είχε κάποιος οδηγηθεί από δίκαιη οργή, αλλά να τους εμποδίσει ρίχνοντας από ψηλά τις ακαθαρσίες τους. (24) Ο δούλος όμως, μαζί με τις ακαθαρσίες που έριξε, είτε εκούσια είτε ακούσια –ο ίδιος πάντως επέμεινε στην άρνησή του– άφησε να πέσει και το δοχείο: ο Εύβουλος, παρά το ότι θα ήταν δικαιότερο να είχε σωθεί αυτός και όχι ο αδελφός του, έπεσε μπροστά στον αδελφό του νεκρός. Σας αποστέλλω επίσης και τα πρακτικά των ανακρίσεων. Θα απορούσα για το πόσο (28) φοβήθηκαν οι κατηγορούμενοι να ανακρίνετε εσείς τους δούλους τους, εάν δεν είχα σχηματίσει τη γνώμη ότι φερθήκατε προς αυτούς με υπερβολική σκληρότητα και ότι στρέψατε το μίσος σας για το έγκλημα προς την αντίθετη κατεύθυνση, αγανακτώντας όχι κατ' αυτών που ήσαν άξιοι κάθε τιμωρίας, εφόσον επί τρεις νύχτες επιτίθεντο σε ξένη οικία με προσβολές και βία, θέτοντας επιπλέον σε κίνδυνο την κοινή ασφάλεια όλων σας, αλλά κατ' αυτών οι οποίοι ατύχησαν μεν στην άμυνά τους, δεν διέπραξαν όμως κανένα αδίκημα. (36) Τώρα πάντως μου φαίνεται ότι θα πράξετε ορδά εάν φροντίσετε ώστε και τα έγγραφα στα δημόσια αρχεία σας να βρίσκονται σε συμφωνία με την απόφασή μου γι' αυτή την υπόθεση. Να είστε καλά.

Η πρώτη σειρά: «[δαμι]οργου̃ δὲ Καιρογένευσ Λευ[κ]αδέου.» απο-

τελεί είτε χρονολόγηση της επιγραφής, βασισμένη στον επώνυμο άρχοντα (δαμιουργό) της Αστυπάλαιας⁵ κατά τον χρόνο τοποθέτησής της σε κάποιο δημόσιο χώρο είτε το τέλος άλλου κειμένου, αν λάβουμε υπόψη μας ότι το πάνω μέρος της στήλης έχει καταστραφεί.⁶ Η επιστολή του αυτοκράτορα Αυγούστου αρχίζει στη σειρά 2.

Ο Αύγουστος, έχοντας αναδειχθεί ύπατος για δωδέκατη φορά και κάτοχος της δημαρχικής εξουσίας για δέκατη όγδοη φορά, απευδύνει τον συνήδη σε μία *epistula principis* τυπικό χαιρετισμό στη σειρά 5: «Κνιδίων ἄρχουσι βουλῇ δήμῳι» και τους γνωστοποιεί την απόφασή του επί μίας υποδέσεως φόνου. Τα πραγματικά περιστατικά της κριθείσας υπόθεσης εκτυλίσσονται στην πόλη της Κνίδου και περιγράφονται στις σειρές 13-27 ως εξής:

Ο Φιλείνος, γιός του Χρυσίππου, επί τρεις συνεχείς νύχτες εμφανιζόταν με εχθρικές προθέσεις στο σπίτι ενός ζευγαριού, του Ευβούλου, γιού του Αναξανδρίδα και της συζύγου του Τρυφέρας και, απευδύνοντάς τους προσβολές, κατά κάποιο τρόπο τους πολιορκούσε: «...τρεῖς νύκτας συνεχῶς ἐπεληλυθότα τῇ οἰκίᾳ τῇ Εὐβούλου καὶ Τρυφέρας μεθ' ὕβρεως καὶ τρόπῳ τινὶ πολιορκίας,...». (σ. 13-16).⁷ Ο λόγος για την πο-

5. Λευκαθέου: κατά W. Dittenberger, *ό.α.*, σελ. 464 σημ. 1, παρόμοιο όνομα μήνα (Λευκαθεών) απαντάται σε Λάμψακο, Χίο και Μαγνησία. Πρβλ. ωστόσο V. Wankel, *ό.α.*, σελ. 35-36, σημ. 11 και 12, κατά την οποία είναι πιθανότερο να πρόκειται για το πατρώνυμο του τεχνίτη που λάξευσε την επιγραφή, καθώς αποδίδει στη λέξη δαμιουργός την ερμηνεία τεχνίτης και όχι άρχων, ερμηνεία με την οποία, εν προκειμένω, διαφωνούμε.

6. W. Blümel, *ό.α.*, σελ. 37. Ομοίως F. Hiller von Gärtringen, *IG XII 3 Nr. 174*, σελ. 3. Κατά J. H. Oliver, *ό.α.*, σελ. 38, το επάνω κατεστραμμένο μέρος της στήλης περιελάμβανε κάποιου είδους επεξήγηση σχετική με την τοποθέτησή της σε δημόσιο χώρο, η οποία κατέληγε στην χρονολόγηση της σωζόμενης σειράς 1. Η υπόθεση αυτή συνάδει με την ερμηνεία του J. H. Oliver σχετικά με το ποιός έδωσε εντολή για τη χάραξη της επιγραφής, για την οποία βλ. κατωτέρω σημ. 38.

7. Για την έννοια της ὕβρεως βλ. H. G. Liddell, R. Scott, *Μέγα Λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, Αθήνα 1977 (επανέκδοση της ελληνικής μετάφρασης), υπό λήμμα ὕβρις: αυθάδης βία που πηγάζει από υπερβολική συναίσθηση δύναμης, αυθάδεια, αλαζονεία αυθάδης, προπέτεια (συχν. στην Οδύσσεια). Στη Σούδα: «ἡ μετὰ προπηλακισμοῦ καὶ ἐπηρείας βία, αἰκεία δὲ πληγαὶ μόνον». Για τις έννοιες ὕβρις και βία στους παπύρους της ρωμαϊκής Αιγύπτου βλ. V. Anagnostou – Canas, *Juge et sentence dans l'Égypte romaine*, Paris 1991, σελ. 126-135, ιδιαίτερα σελ. 126 σημ. 11, όπου και παραπομπή σε περαιτέρω βιβλιογραφία. Κατά την συγγραφέα οι έννοιες ὕβρις και βία καλύπτουν ένα εξαιρετικά ευρύ φάσμα εγκλημάτων κατά του προσώπου και της ιδιοκτησίας, χωρίς ωστόσο να συνιστούν μία ενιαία παραβατική συμπεριφορά. Η ὕβρις εν στενή έννοια συνίσταται σε προσβολές κατά της σωματικής ακεραιότητας (πληγαί), ενώ εν ευρεία έννοια συνίσταται σε οποιαδήποτε προσβολή της τιμής ή της προσωπικότητας του ατόμου. Η βία περιλαμβάνει οποιαδήποτε επίθεση κατά προσώπου με κοινό παρονομαστή τη χρήση βίας. Για την Αίγυπτο των πτολεμαϊ-

λιορκία αυτή δεν αναφέρεται στο κείμενο. Ίσως ο επιτιθέμενος Φιλείνιος, εκφράζοντας την κοινή γνώμη των συμπολιτών του, να καταλόγιζε στο ζεύγος κάποια προσβολή των χρηστών ηθών, όπως, για παράδειγμα, ότι ο Εύβουλος είχε νυμφευθεί την Τρυφέρα, μία γυναίκα κατά πολύ νεώτερή του, γεγονός που δεν ερχόταν αυτό καθεαυτό σε αντίθεση με το νόμο, πιθανόν όμως να ενοχλούσε την τοπική κοινωνία.⁸ Την τρίτη νύχτα αυτής της ιδιόμορφης πολιορκίας ο Φιλείνιος έφερε μαζί του τον αδελφό του Εύβουλο, ο οποίος, συμπτωματικά, είχε το ίδιο όνομα με τον πολιορκούμενο. Οι κύριοι της οικίας, Εύβουλος και Τρυφέρα –στο σημείο αυτό θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι η Τρυφέρα αναφέρεται στις σειρές 17-18 ισότιμα με τον σύζυγό της μεταξύ των δεσποτών της οικίας– δεν ήσαν σε δέση ούτε διαπραγματευόμενοι με τον Φιλείνιο (σ. 17-18: «*χρηματίζοντες πρὸς τὸν Φιλεῖνον*»), ούτε αποκρούοντας τις επιθέσεις (σ. 19-20: «*ἀντιφραπτόμενοι ταῖς προσβολαῖς*»), να τύχουν ασφάλειας μέσα στο ίδιο τους το σπίτι. Για τον λόγο αυτό δίνουν εντολή σε κάποιον από τους δούλους (σ. 21: «*προστεταχχότας ἐνὶ τῶν οἰκετῶν*») να εμποδίσει τους επιτιθέμενους ρίχνοντας από ψηλά τις ακαθαρσίες τους.⁹ Η εντολή που έδωσαν οι οικοδεσπότες στον δούλο ήταν να εμποδίσει (σ. 23: «*ἀνεῖρξαι*») τους εν δυνάμει εισβολείς, όχι όμως και να τους θανατώσει, σημείο στο οποίο θα είχε ίσως οδηγηθεί κανείς «*ὕπ' ὀργῆς οὐκ*

κὼν χρόνων βλ. Ι. Βελισσαροπούλου, *Αλεξανδρινοὶ νόμοι*, Αθήνα 1986, σελ. 128: «ο συνδυασμός ὕβρις - πληγαί των παπύρων της ελληνιστικής περιόδου καθιστά πιθανότερη την εκδοχή η μεν πρώτη να ισοδυναμεί με τη σημερινή εξύβριση και μόνο οι δεύτερες να ανήκουν στα εἰς τὸ σῶμα ἀδικήματα. Με άλλα λόγια η ὕβρις και η πράξη καθυβρίζειν του ελληνιστικού δικαίου περιλαμβάνουν κάθε είδους προσβλητική της προσωπικότητας συμπεριφορά, με λόγια ή με έργα, η οποία όμως δεν έχει σαν στόχο τη σωματική ακεραιότητα του δύματος». Θα προσθέσουμε ότι στους παπύρους της πτολεμαϊκής Αιγύπτου οι όροι ὕβρις, πληγαί και βία εναλλάσσονται. Στις ανωτέρω ερμηνείες συνηγορεί το ίδιο το κείμενο, όπου θεωρούμε πιθανόν η ὕβρις των σειρών 15 και 33 να αντιστοιχεί στην προσβλητική (με λόγια ή με έργα) συμπεριφορά των ἐπεληλυθότων Φιλείνιου και Ευβούλου, η δε τρόπον τινί πολιορκία της σειράς 15 στην βίαν της σειράς 33.

8. W. Blümel, *ό.α.*, σελ. 37, κατόπιν προφορικής επικοινωνίας με H. Engelmann.

9. Πρβλ. P. Ent. 79 (221 π.Χ.), σ. 4: «...ἐπιπαρακύψασα Αἰγύπτιά τις ἦι εἶναι ὄνομα Ψενοβάστις κατέχεεν οὖρον κατὰ τῶν ἱματίων μου...», όπου όμως η συγκεκριμένη ενέργεια αποτελεί μέσον επίθεσης και όχι άμυνας. Για παρόμοια επίθεση σε οικία που καταλήγει σε εισβολή εκ μέρους των επιτιθεμένων και ενδεχομένως μοιραίο τραυματισμό της οικοδέσποινας πρβλ. P. Ent. 81 (= "ENTEYΞEΙC": *Requêtes et plaintes adressées au roi d'Égypte au III siècle avant J.C.*, O. Guéraud, Le Caire, 1931 (Publications de la Société Fouad de papyrologie, I), (221 π.Χ.). Εδώ η εγκαλούσα απευθύνει ἔντευξιν προς τον βασιλέα, την οποία με δική της εντολή παραδίδει ο σύζυγός της στον στρατηγό, επιφυλασσόμενη του δικαιώματός της να παρασταθεί στο δικαστήριο, αν αποκατασταθεί η υγεία της (σ. 22-23: «...ἐὰν δὲ διαναστῶ, λάβω παρ' αὐτοῦ τὸ δίκαιον διὰ τοῦ δικ[αστηρίου]...»).

ἀδίκου», όπως αναφέρει ο Αύγουστος στη σειρά 22. Ο δούλος ωστόσο, μαζί με τις ακαθαρσίες, είτε εκούσια είτε ακούσια –ο ίδιος πάντως κατά την ανάκριση επέμεινε στην άρνησή του– άφησε να πέσει και το δοχείο, με αποτέλεσμα ο αδελφός του επιτιθέμενου Φιλείνου Εύβουλος να σωριαστεί μπροστά του νεκρός. Κατά δε την κρίση του Αυγούστου, θα ήταν δικαιότερο να είχε σωθεί αυτός (Εύβουλος) και όχι ο αδελφός του: «...δικαιότερον ἂν σωθέντα ταῖδελφού...» (σ. 26-27).

Οι κύριοι της οικίας, Εύβουλος και Τρυφέρα, βρέθηκαν έτσι κατηγορούμενοι για το φόνο, «φεύγοντες τὴν δίκην» (σ. 29-30). Φοβούνταν να υποβληθούν στην κρίση του τοπικού δικαστηρίου, ίσως γιατί η κοινή γνώμη ήταν εναντίον τους, ίσως και γιατί ο νεκρός και ο αδελφός του ανήκαν σε ισχυρή οικογένεια της Κνίδου και ήσαν βέβαιοι ότι το δικαστήριο θα μεροληπούσε υπέρ του τελευταίου. Φοβούμενοι ειδικότερα την ανάκριση των δούλων τους (σ. 29: «ἔδεισαν τὴν παρ' ὑμῖν ἐξετασίαν τῶν δούλων»), εγκαταλείπουν την Κνίδα με τελικό προορισμό τη Ρώμη και με σκοπό να ζητήσουν από τον Αύγουστο, όπως είχαν δικαίωμα ως κάτοικοι ελεύθερης πόλης της αυτοκρατορίας¹⁰, να κρίνει ο ίδιος την υπόθεση. Οι ίδιοι οι Κνίδιοι δεν έμειναν άπραγοι (σ. 5-13). Απέστειλαν δύο πρέσβεις στη Ρώμη, τον Διονύσιο, γιό του Διονυσίου και τον Διονύσιο, εγγονό του Διονυσίου,¹¹ που έτυχαν ακρόασης από τον αυτοκράτορα και του επέδωσαν ψήφισμα της εκκλησίας του δήμου, με το οποίο κατηγορούσαν τον Εύβουλο και την Τρυφέρα για τον θάνατο του Ευβούλου, γιού του Χρυσίππου. Δεν γνωρίζουμε αν ο κατηγορούμενος Εύβουλος πρόλαβε να φθάσει στη Ρώμη. Το κείμενό μας αναφέρει μόνον ότι κατά την επίδοση του ψηφίσματος των συμπολιτών του είχε ήδη αποβιώσει (σ. 8-9: «τεθνεῶτος ἤδη»), πιθανώς καταπονημένος από τις κακουχίες του ταξιδιού, αλλά και την δημόσια ταπείνωση.¹² Το βέβαιο είναι ότι η συγκατηγορουμένη σύζυγός του Τρυφέρα βρισκόταν στη Ρώμη κατά την επίδοση του ψηφίσματος και κατά την διάρκεια της δίκης (σ. 9: «...Τρυ-

10. J. Colin, Les villes libres de l' Orient gréco-romain et l' envoi au supplice par acclamations populaires, *Latomus, revue d' études latines*, Bruxelles 1965, σελ. 48 επ., ιδιαίτερα δε σελ. 49, σημ. 5, με παραπομπή σε *D. 49, 15, 7, 2: At fiunt apud nos rei ex civitatibus foederatis et in eos damnatos animadvertimus*. Ομοίως V. Wankel, ό.α., σελ. 12, σημ. 63.

11. Πρόκειται πάλι για μία αξιοσημείωτη περίπτωση συνωνυμίας, πρβλ. J. Triantafyllopoulos, Über Homonymie, *Mélanges Helléniques offerts à G. Daux*, Paris 1974, σελ. 331-338, σελ. 333.

12. P. Viereck, *Sermo Graecus quo senatus populusque Romanus magistratusque populi Romani usque ad Tiberii Caesaris aetatem in scriptis publicis usi sunt examinatur*, Göttingen 1888, Nr IX, σελ. 10.

φέρας δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ παρούσης...»¹³). Στη συνέχεια ο Αύγουστος δίνει εντολή στον φίλο του Γάλλο Ασίνιο¹⁴ –ανθύπατο στην Ασία κατά τα ἔτη 6/5 π.Χ.– να ανακρίνει τους δούλους που φέρονταν ως αναμειγμένοι στην υπόδεση με βασανιστήρια.¹⁵ Από την ανάκριση αυτή ο Αύγουστος πληροφορεῖται τα πραγματικά περιστατικά που εκδέσαμε μόλις πριν (σ. 10-13: «...νας ἐγὼ δὲ ἐξετάσαι προστάξας Γάλλῳ Ασινίῳ τῷ ἐμῷ φίλῳ τῶν οἰκετῶν τοὺς ἐνφερομένους τῇ αἰτίᾳ διὰ βασάνων ἔγνω...»). Η αναφορά στον Γάλλο Ασίνιο εκ μέρους του Αυγούστου ως «τῷ ἐμῷ φίλῳ» γίνεται, κατά πάσα πιθανότητα, διότι ως ανθύπατος δεν ασκούσε επίσημα εξουσία σε μία *civitas libera*, όπως η Κνίδος.¹⁶

Τα πρακτικά των ανακρίσεων αὐτῶν γνωστοποιεῖ στους Κνιδίους: «...πέπονφα δὲ ὑμεῖν καὶ α[ὐ]τὰς τὰς ἀνακρίσεις» (σ. 27-28). Τέλος, ο Αύγουστος εκφέρει την κρίση του για την αθωότητα των κατηγορουμένων επιπλήττοντας παράλληλα με σφοδρότητα τους Κνιδίους για την υπερβολική σκληρότητα και την μεροληψία τους ἀπέναντι στον Εύβουλο και την Τρυφέρα (σ. 28-36). Θα απορούσα, λέει, για το πόσο φοβήθηκαν οι κατηγορούμενοι να ανακρίνετε εσείς τους δούλους τους: «ἐθαύμαζον δ' ἄν, πῶς εἰς τόσον ἔδεισαν τὴν παρ' ὑμεῖν ἐξετασίαν τῶν δούλων οἱ

13. Η μετοχή παρούσης στη σειρά 9 αναμφίβολα δηλώνει την παρουσία της Τρυφέρας στη Ρώμη κατά τον χρόνο της δίκης, κατά τη γνώμη μας δε, την παρουσία της στην ίδια τη δίκη. Το ρήμα *πάρειμι* έχει επίσης την έννοια παρίσταμαι ενώπιον αρχῆς ή δικαστηρίου. Βλ. F. Preisigke, *Wörterbuch der griechischen Papyrurkunden I*, Berlin 1925, υπό λήμμα *πάρειμι* για πολυάριθμα παραδείγματα στους παπύρους. Βλ. επίσης Ε. Καραμπάτσου, Η απονομή της δικαιοσύνης στην πτολεμαϊκή Αίγυπτο: η θέση της γυναίκας ως διαδίκου, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της ιστορίας του ελληνικού δικαίου*, 39, 2006, σελ. 77-99, Αθήνα 2005. Η ικανότητα της γυναίκας να είναι διάδικος εξακολούθησε να υφίσταται και μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση της Αιγύπτου. Πρβλ. *P. Oxy. II*, 237, col. VII, σ. 39-44 (87 μ.Χ.), *P. Cattaoui recto*, col. I, σ. 5-13 = *M. Chrest. 372*, *P. Oxy. 261* (55 μ.Χ.), *P. Oxy. III 486* (131 μ.Χ.), *P. Oxy. I*, 37 = *M. Chrest. 79*, *B.G.U. I 136* (135 μ.Χ.).

14. Πρόκειται για τον *Caius Asinius Gallus*, γιό του γνωστού ρήτορα και ιστορικού *Caius Asinius Pollio*. W. Blümel, *ό.α.*, σελ. 37, σημ. II, με περαιτέρω παραπομπές. Η εντολή αυτή του δίνεται ώστε να εξετάσει τους δούλους στην Κνίδο προτού αποπλεύσει για την Έφεσο, όπου θα αναλάμβανε τα καθήκοντά του ως ανθύπατος, όπως εύλογα υποδέτει ο J. H. Oliver, *ό.α.* σελ. 38. Πρβλ. ωστόσο R. K. Sherk, *Roman Documents from the Greek East: senatus consulta and epistulae to the age of Augustus*, Baltimore 1969, σελ. 344-345, για μία διαφορετική χρονολόγηση της θητείας του ως *proconsul Asiae*. Ο τελευταίος υποστηρίζει –αβάσιμα κατά τη γνώμη μας– ότι η ανάκριση των δούλων έλαβε χώρα στη Ρώμη.

15. Μόνο τότε είχε αποδεικτική αξία η μαρτυρία των δούλων. Th. Mommsen, *Strafrecht*, σελ. 412 επ., ιδιαίτερα σελ. 432.

16. W. Dittenberger, *ό.α.*, σελ. 465 σημ. 5, M. Dubois, *ό.α.*, σελ. 66, P. Viereck, *ό.α.*, σελ. 10, J. Colin, *ό.α.*, σελ. 87, σημ. 6.

φ[εύ]γοντες τὴν δίκην» (σ. 28-30), αν δεν εἶχα σχηματίσει τὴ γνώμη ὅτι φερδῆκατε πρὸς αὐτοὺς με υπερβολικὴ σκληρότητα: «εἰ μὴ μοι σφόδρα αὐτοῖς ἐδόξ[ατε] χαλεποὶ γεγονέναι» (σ. 30-31) καὶ ὅτι στρέψατε τὸ μῖσος σας γιὰ τὸ ἐγκλημα πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση: «...καὶ πρὸς τὰ ἐναντία μισοπότη[ροι].» (σ. 31), ἀγανακτώντας ὄχι κατ' αὐτῶν που ἦσαν ἀξιοὶ κάθε τιμωρίας: «μὴ κατὰ τῶν ἀξίων πᾶν ὅτι οὖν παθεῖν, ...» , εφόσον ἐπὶ τρεῖς νύχτες ἐπιτίθεντο σὲ ξένη οἰκία με προσβολές καὶ βία: «...ἐπ' ἄλλο[τρίαν] οἰκίαν νύκτωρ μεθ' ὕβρεως καὶ βίας τρεῖς ἐπεληλυ[θό]των...» (σ. 32-33)¹⁷ θέτοντας ἐπιπλέον σὲ κίνδυνο τὴν κοινὴ ἀσφάλεια ὅλων σας «...καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων ὑμῶν ἀσφάλειαν [ἀναι]ρούντων...» (σ. 34-35), ἀλλὰ (στρέψατε τὸ μῖσος σας γιὰ τὸ ἐγκλημα) κατ' αὐτῶν οἱ ὁποῖοι ἀτύχησαν μὲν στὴν ἀμυνά τους, δὲν διέπραξαν ὅμως κανένα ἀδίκημα: «...ἀλλὰ κατὰ τῶν καὶ ἦν[ικ' ἡ]μύνοντο ἡτυχηκότων, ἡδίκηκότων δὲ οὐδ' ἔστ[ιν ὅ τι].» (σ. 35-36). Ἡ ἀναφορὰ, στὸ σημεῖο αὐτό, τοῦ Αὐγούστου σὲ ἀμφοτέρους τοὺς κατηγορουμένους, παρὰ τὸν διαμεσολαβήσαντα θάνατο τοῦ Εὐβούλου, δικαιολογεῖται λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ ψήφισμα τῶν Κνιδίων ἀπηύθυνε κατηγορία κατὰ ἀμφοτέρων. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ καταλήγει με τὴν παραίνεση πρὸς τοὺς Κνιδίους νὰ φροντίσουν ὥστε τὰ ἐγγράφα στὰ δημόσια ἀρχεῖα τοὺς νὰ βρίσκονται σὲ συμφωνία με τὴν ἀπόφαση τοῦ Αὐγούστου γι' αὐτὴ τὴν υπόθεση: «ἀλλὰ νῦν ὀρθῶς ἂν μοι δοκεῖτε ποιῆσαι τῇ ἐμῇ περὶ τούτων γνώμῃ προνοήσαντες καὶ τὰ ἐν τοῖς δημ[οσίοις] ὑμῶν ὁμολογεῖν γράμματα. ἔρρωσθε» (σ. 37-39).¹⁸

Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ γίνεται ἀναφορὰ στα πραγματικὰ περιστατικὰ τῆς κριθείσας υπόθεσης καὶ στὶς ἀποδείξεις. Ἡ ἐλλειψη ὡστόσο περαιτέρω λεπτομερειῶν δημιουργεῖ μία σειρά ἀπὸ νομικὰ ἐρωτήματα που ἀπασχόλησαν τοὺς ἐρευνητές. Θα ἀρκεσθούμε ἐδῶ σὲ μία ἀπολύτως συνοπτικὴ ἀναφορὰ τόσο στα ἐρωτήματα ὅσο καὶ στὶς ἀπόψεις που κατὰ καιροὺς διατυπώθηκαν.

Τὸ πρῶτο ἐρώτημα που ἔδεσαν οἱ ἐρευνητές εἶναι ἀν ὁ Αὐγούστος ἐκρίνε σὲ πρῶτο βαθμὸ ἢ κατ' ἐφεση, ἀν δηλαδὴ υπῆρξε ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου τῆς Κνίδου.¹⁹ Ἡ πλειοψηφία τῶν ἐρευνητῶν –με επικεφαλῆς

17. Βλ. ἀνωτέρω σημ. 7.

18. Εἶναι πιθανόν τὸ ψήφισμα που περιεῖχε τὴν κατηγορία τῶν Κνιδίων νὰ εἶχε καταχωρισθεῖ στα δημόσια ἀρχεῖα τῆς πόλης, ὅπως βάσιμα υποδέτουν οἱ M. Dubois, ὁ.α., σελ. 66, W. Dittenberger, ὁ.α., σελ. 466, σημ. 10), λόγῳ τῆς ἀναφορᾶς τῶν σειρῶν 38-39 στα «ἐν τοῖς δημ[οσίοις] ὑμῶν... γράμματα».

19. Ὅτι πρόκειται γιὰ κρίση στὸ δεύτερο βαθμὸ ἰσχυρίσθηκε ὁ P. Viereck, ὁ.α., σελ. 10, που υποστηρίζει τὴν ἐκδοχὴ τῆς ἐρήμην καταδίκης λόγῳ τῆς ἰδίας ἀκριβῶς ἀναφορᾶς στα «ἐν τοῖς δημ[οσίοις] ὑμῶν... γράμματα» (σ. 38-39). Ομοίως οἱ V. Chapot, *La province romaine proconsulaire d'Asie*, Paris 1904, σελ. 127 καὶ C. Brélaz, *La sécurité publique en Asie Mineure sous le Principat (I er-IIIème s. ap. J.C.)*, Basel

τον Th. Mommsen— υποστήριξαν —πιστεύω ορθά— ότι δεν πρόκειται για *appellatio*.²⁰ Πουθενά στο κείμενο δεν γίνεται αναφορά σε απόφαση του τοπικού δικαστηρίου, πρόκριμα της οποίας φαίνεται πως αποτελούσε η ανάκριση των δούλων. Ούτε γίνεται αναφορά σε έφεση, η οποία —προφανώς— θα είχε ασκηθεί από τους κατηγορουμένους. Αντίθετα είναι οι αρχές της Κνίδου που απευθύνονται στον αυτοκράτορα επιδίδοντάς του το ψήφισμα της εκκλησίας του δήμου, με το οποίο απευθύνουν την κατηγορία κατά των Ευβούλου και Τρυφέρας.²¹ Επιπλέον εύλογα εικάζουμε ότι οι κατηγορούμενοι δεν κατέφυγαν απλά στη Ρώμη —όπως υποστηρίζουν οι H. Dessau²² και P. Viereck²³— αλλά αναζήτησαν τη σωτηρία τους μέσω μίας δίκαιης κρίσης εκ μέρους του Αυγούστου, στον οποίο είχαν δικαίωμα να απευθυνθούν, ως κάτοικοι μίας ελεύθερης πόλης της αυτοκρατορίας²⁴. Με την απόφαση αυτή ο Αύγουστος εμφανίζεται ως εγγυητής της ορθής απονομής της δικαιοσύνης προς όλους τους κατοίκους της αυτοκρατορίας, αλλά και ως προστάτης των αδυνάτων δυνάμει της δημαρχικής του εξουσίας.²⁵ Ο P. Garnsey υποστήριξε ότι ήδη κατά την περίοδο της Δημοκρατίας οι κάτοικοι των επαρχιών

2005, σελ. 45). Προς την άποψη αυτή φαίνεται να κλίνει και η V. Wankel, ο.α., σελ. 9-10 και 16, όπου καταλήγει ότι πρόκειται για “Berufungsentscheidung”.

20. Th. Mommsen, *Römisches Staatsrecht*, II, 2³, Leipzig 1887, σελ. 95, σημ. 1, L. Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs*, Leipzig 1891, σελ. 88, σημ. 3^a, R. K. Sherk, ό.α, σελ. 344, σημ. 7, H. J. Oliver, ό.α., σελ. 38. Βλ. και κατωτέρω σημ. 24.

21. M. Dubois, ο.α., σελ. 67.

22. H. Dessau, *Geschichte der Römischen Kaiserzeit*, II 2, Berlin 1924-1930, σελ. 596, σημ. 2.

23. P. Viereck, ό.α., σελ. 10.

24. Th. Mommsen, *Römische Geschichte*, V⁵, Berlin 1904, σελ. 325, σημ. 1, του ιδίου, *Römisches Strafrecht*, Graz 1965 (επανεκδόση), σελ. 260-261, σημ. 2 και σελ. 262 σημ. 2, W. Dittenberger, ο.α., σελ. 465, σημ. 3, P. Garnsey, *The Lex Julia and appeal under the empire*, *Journal of Roman studies*, LVI, σελ. 167-189, London 1966.

25. P. Garnsey, ό.α., σελ. 183, σημ. 159, 160, 161 και σελ. 185-187. Πρβλ. J. H. Oliver, ό.α., σελ. 38 και σελ. 34, σχετικά με τον τρόπο που ο Αύγουστος αντιλαμβάνεται την Ηγεμονία, όπως προκύπτει από τις εισαγωγικές σειρές των επιστολών του, ήδη από το 12 π.Χ. Κατ’ αρχήν είναι ο αυτοκράτωρ, ως κάτοχος του *imperium* και διαδέτει *auctoritas* (Σεβαστός), δεύτερον είναι ο αρχιευρέυς (*pontifex maximus*), κατά πολύ ανώτερος ωστόσο από έναν απλό ιερέα της πόλης — κράτους Ρώμης, τρίτον είναι ισόβιος κάτοχος της δημαρχικής εξουσίας (*tribunicia potestas*) και, συνακόλουθα, του *auxilium*, δυνάμει του οποίου βοηθά και προστατεύει τους κατοίκους των επαρχιών όπως και τους Ρωμαίους. Ο Th. Mommsen, *Römisches Strafrecht*, σελ. 959 επ., ήταν ο πρώτος που υποστήριξε την εκτεταμένη ποινική δικαιοδοσία του αυτοκράτορα.

που διέδetaan δικαιώματα, ιδιαίτερα την ρωμαϊκή υπηκοότητα ή ειδικά προνόμια (κάτοικοι ελευθέρων πόλεων, άτομα τιμώμενα για παρασχεθείσες υπηρεσίες) είχαν το δικαίωμα επιλογής δικαστηρίου, μπορούσαν δηλαδή να επιλέξουν μεταξύ των τοπικών δικαστηρίων και αυτών στα οποία προήδρευαν Ρωμαίοι αξιωματούχοι, καθώς και ότι η εγκαθίδρυση της Ηγεμονίας προσέφερε στις προνομιακές αυτές κατηγορίες μία περαιτέρω εναλλακτική επιλογή, το δικαστήριο του αυτοκράτορα. Δημιουργήθηκε συνεπώς πρόσβαση στο *auxilium*, όχι με την στενή έννοια της *intercessio* του δημάρχου, αλλά με μία ευρύτερη έννοια, η οποία περιλαμβάνει –εν προκειμένω– την υπεράσπιση της Τρυφέρας και την ενδεχόμενη εμπλοκή του αυτοκράτορα στον πρώτο βαθμό δικαιοδοσίας. Φαίνεται λοιπόν πιθανότερο η περίπτωση της Τρυφέρας, για την οποία θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν υπάρχουν σύγχρονα επιγραφικά παράλληλα, να ανήκει στα *ἀναπόμπιμα* μάλλον και όχι στα *ἐφέσιμα*²⁶. Περαιτέρω ο Αύγουστος –στις σειρές 32-35– επιπλήττει τους Κνιδίους όχι μόνο για την μεροληψία τους έναντι των κατηγορουμένων στη συγκεκριμένη υπόθεση, αλλά και για την περιφρόνησή τους σε μία από τις θεμελιακές αξίες της περιόδου της Ηγεμονίας και βασικό άξονα της ιδεολογίας της εποχής, την δημόσια ασφάλεια, *securitas publica*, αποτέλεσμα της ειρήνης και της εσωτερικής τάξης που απολαμβάνουν όλοι οι κάτοικοι της αυτοκρατορίας.²⁷ Αν πιστέψουμε τον Πλούταρχο, οι διαφορές μεταξύ ιδιωτών αποτελούν συχνά την πηγή ταραχών, στις οποίες όλη η πόλη βρίσκεται αναμεμειγμένη (*στάσις πόλεως*)²⁸. Ο Δίων Χρυσόστομος αναφέρει επίσης: «...τὸ μὲν διενεχθῆναι καὶ στασιάσαι πρόχειρον καὶ διὰ μικρὰ συμβαίνει πολλάκις, ...».²⁹ Ως εκφραστής της κυρίαρχης αυτής ιδεολογίας ο Αύγουστος είναι πιθανόν να θεωρεί την υπόθεση αυτή ως μία τυπική περίπτωση διαφοράς μεταξύ ιδιωτών, η οποία καταλήγει σε βίαιη συμπεριφορά («μεθ' ὕβρεως καὶ βίας»), βλαπτική για την δημόσια ασφάλεια («τὴν κοινὴν ἀπάντων ὑμῶν ἀσφάλειαν vac

26. P. Garnsey, *ό.α.*, σελ. 181. Πρβλ. επίσης του ιδίου, *ό.α.*, σελ. 185, σημ. 181, για τον παραλληλισμό της περίπτωσης που εξετάζουμε με το *rescriptum* του Αυγούστου προς τον *Statilius Taurus* προς όφελος των γεωργών του *Sutrium*: *Dig.* 8, 3, 35.

27. Κατά την περίοδο της Ηγεμονίας η ειρήνη, η εσωτερική τάξη και η ασφάλεια ανυψώνονται σε αυτοκρατορικές αξίες και τιμώνται ως αλληγορίες (*Pax / Ειρήνη, Disciplina, Securitas, Tranquillitas, Concordia / Όμονοία*) ενώ οι προσωποποιήσεις τους αναπαριστώνται συχνά στην επίσημη τέχνη και η λατρεία τους διαχέεται στην αυτοκρατορία. C. Brélaz, *ό.α.*, σελ. 30-31, 46-47, με περαιτέρω παραπομπές, ιδιαίτερα σελ. 30 σημ. 44 για την λατρεία της *Pax Augusta* (*Ειρήνης Σεβαστῆς*) στη Μ. Ασία.

28. Πλουτάρχου, *Ἠθικά*, 825 (A) 32.

29. Δίων Χρυσόστομος, 34 (B' Πρὸς Ταρσεῖς), 18.

[ἀναι]ρούντων»), οι δράστες της οποίας αξίζουν κάθε τιμωρία («ἀξίων πᾶν ὅτιοῦν παθεῖν»).

Το δεύτερο ερώτημα συνίσταται στο αν η απόφαση του Αυγούστου αποτελούσε παρέμβαση στη δικαιοδοτική λειτουργία μίας ελεύθερης πόλης, όπως η Κνίδος, *civitas libera* από το 45 π.Χ.³⁰ Αυτό υποστήριξε ο Th. Mommsen, παρά το ότι δέχεται ότι οι κατηγορούμενοι ζήτησαν οι ίδιοι να κριθούν από τον αυτοκράτορα³¹. Αντίθετη ήταν η πλειοψηφία των ερευνητών, μεταξύ των οποίων οι P. Viereck, H. Dessau, M. Dubois.³² Γνωρίζουμε ότι οι ελεύθερες πόλεις είχαν τυπικά δικαιοδοτική αρμοδιότητα σε αστικές και ποινικές υποθέσεις.³³ Ωστόσο η απονομή δικαιοσύνης στις ποινικές υποθέσεις από τα δικαστήρια των ελευθέρων πόλεων πιθανόν να μην ήταν αρεστή στους Ρωμαίους. Ίσως οι μικρότερες από τις πόλεις αυτές να βρίσκονταν πραγματικά σε δύσκολη θέση, όταν τα δικαστήριά τους έπρεπε να εκδώσουν καταδικαστική απόφαση σε μία υπόθεση φόνου, όπως αυτή που εξετάζουμε. Οι L. Mitteis και Th. Mommsen υποστήριξαν ότι η απονομή δικαιοσύνης από τον Αύγουστο στη συγκεκριμένη υπόθεση αποτελεί ένα πρώιμο παράδειγμα έναρξης της συρρίκνωσης της απονομής ποινικής δικαιοσύνης από τα δικαστήρια των *civitates liberae*. Το φαινόμενο αυτό είχε πλέον γενικευθεί κατά τον 2^ο αιώνα. μ.Χ., οπότε ο ανθύπατος συχνά ασκούσε τη δικαιοδοτική του αρμοδιότητα, ακόμη και στις ελεύθερες πόλεις, δυνάμει της *potestas ius gladii*. Η εξέλιξη αυτή επιταχύνθηκε λόγω της συχνής προκατάληψης των τοπικών δικαστηρίων έναντι των κατηγορουμένων, όπως στην περίπτωση των Ευβούλου και Τρυφέρας.³⁴ Ο V. Arangio – Ruiz υποστήριξε ότι οι ελεύθερες πόλεις μπορούσαν να ζητήσουν την *cognitio* του ηγεμόνα σε κάποιες αμφίβολες περιπτώσεις, όπως όταν οι ίδιοι οι κατηγορούμενοι δεν δέχονταν να δικαστούν από το δικαστήριο

30. Πλίνιος, *H. N.* V 104.

31. Th. Mommsen, *Römisches Strafrecht*, Graz 1955 (επανεκδοση), σελ. 267

32. P. Viereck, *ό.α.*, σελ. 10, H. Dessau, *ό.α.*, σελ. 595, M. Dubois, *ό.α.*, σελ. 66. Ο τελευταίος διατύπωσε τη βάσιμη υπόθεση ότι, λόγω της άρνησης των κατηγορουμένων να παραδώσουν τους δούλους τους για ανάκριση, οι Κνίδιοι φοβήθηκαν να προχωρήσουν στην έκδοση μίας καταδικαστικής απόφασης. Ομοίως H. J. Oliver, *ό.α.*, σελ. 38.

33. L. Mitteis, *ό.α.*, σελ. 86, F. F. Abbott – A. C. Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton 1926, σελ. 42-43 & 53-54, J. Colin, *ό.α.*, σελ. 49. Πρβλ. ωστόσο Cicero, *Ad Atticum*, σ. 1-15. Είναι χαρακτηριστική η ειρωνεία του Κικέρωνα όσον αφορά την *αὐτονομία*, για την οποία χαιρόνταν οι Έλληνες.

34. L. Mitteis, *ό.α.*, σελ. 87-88, Th. Mommsen, *Römisches Strafrecht*, Graz 1955 (επανεκδοση), σελ. 267, H. Dessau, *ό.α.*, σελ. 595-597, V. Chapot, *ό.α.*, σελ. 126. Αντίθετος ο J. Colin, *ό.α.*, σελ. 89, σημ. 4, που υποστηρίζει ότι η δικαιοδοτική αρμοδιότητα των ελευθέρων πόλεων διατηρήθηκε μέχρι το Ήδικτο του Καρακάλλα.

της πόλης τους.³⁵ Σε κάθε περίπτωση, ο πολίτης μιάς ελεύθερης πόλης, όπως η Κνίδος, φαίνεται πως είχε τη δυνατότητα να προσφύγει απευθείας στον αυτοκράτορα με αίτημα την απονομή δικαιοσύνης και αυτό πιστεύουμε ότι έπραξαν οι κατηγορούμενοι της επιγραφής μας.³⁶

Ας έλθουμε όμως στο τί απέγινε η Τρυφέρα. Μετά το πέρας της δίκης, φοβούμενη λόγω της εχθρότητας των συμπολιτών της να επιστρέψει στην Κνίδα, εγκαταστάθηκε στην Αστυπάλεια, ένα μικρό νησί ακριβώς απέναντι από την ακτή της Καρίας, όπου βρίσκεται η Κνίδος. Μπορούμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι ήταν ο τόπος καταγωγής της. Η Αστυπάλεια, δωρική αποικία, ανήκε, όπως και η Κνίδος, στην επαρχία της Ασίας, στην οποία ο Γάλλος Ασίνιος είχε μόλις διορισθεί ως ανθύπατος και, όπως και η Κνίδος, είχε συνάψει *foedus aequum* με τη Ρώμη, ήδη από το 105 π.Χ.³⁷ Εκεί η Τρυφέρα έδωσε εντολή για τη χάραξη της επιγραφής με σκοπό να πείσει για την αθωότητά της τουλάχιστον τους κατοίκους του νησιού.³⁸ Την αθωότητα αυτή το κείμενο που μόλις εξετάσαμε εξακολουθεί να διακηρύσσει μέχρι σήμερα.

35. V. Arangio – Ruiz, *Fontes Juris Romani anteiustiniani*, Firenze 1943, σελ. 583.

36. L. Mitteis, ό.α., σελ. 87-89, ιδιαίτερα σημ. 3 και 13^a. Πρβλ. Dig. 49, 15, 17, 2 (s.c. de captivibus: *at fiunt apud nos rei ex civitatibus foederatis et in eos damnatos animadvertimus*), Dig. 1, 18, 13 από όπου προκύπτει ότι οι κάτοικοι των ελευθέρων πόλεων, έχοντας οδηγηθεί ή καταφύγει στη Ρώμη, είχαν δικαίωμα προσφυγής στα εκεί δικαστήρια. Βλ. και ανωτέρω σημ. 26.

37. IG XII, 3, 175, σειρές 9-10: «... ἐπαινέσας δὲ ὑμᾶς καὶ πεποιθὼς τὴν ἐλευθερίαν ὑμῶν». Την ιδιότητα της *civitas libera* διατήρησε, κατά πάσα πιθανότητα, μέχρι και τον 2^ο αι. μ.Χ., όπως συμπεραίνει η ιστορική έρευνα από την σχετική αναφορά στον Πλίνιο (*H. N. IV, 23*).

38. U. von Wilamowitz – Moellendorf, ό.α., σελ. 395, με σύμφωνους τους περισσότερους ερευνητές. Αντίθετος ο H. J. Oliver, ό.α., σελ. 38, κατά τον οποίο η δημοσίευση της επιστολής στην Αστυπάλεια διατάχθηκε ενδεχομένως από το νέο κυβερνήτη Ασίνιο Γάλλο, ως προειδοποίηση προς ταραχοποιά στοιχεία στο νησί αυτό.

SUMMARY

ELENI D. KARABATSOU: *From Rome to Astypalaea: an acquittal in an epistula of Augustus. I. Knidos 34*

This inscription, engraved on a marble stele found in the castle of Astypalaea and dated in the second half of the year 6 B.C., contains a letter of Augustus to the Cnidians, in the form of an *epistula principis*. Augustus informs the magistrates, the parliament and the people of Knidos of the steps he has taken and the decision he has rendered in an alleged case of murder. The case has as follows: Philinos, son of Chrysippos, for three nights in succession attacked the house of Euboulos, son of Anaxandridas and his wife Tryphera with outrageous insolence and a kind of siege. On the third night Philinos brought along his brother Euboulos. The masters, *δεσπότες*, of the house - Tryphera being explicitly included between them in lines 17 to 18 - were unable to obtain safety in their own house, either by negotiating with Philinos or by fighting off his attacks. That is why they ordered one of the slaves to drive off the attackers by emptying the contents of a chamber pot over them. The slave - willingly or unwillingly - dropped the pot which struck and killed Euboulos, Philinos' brother. Euboulos and Tryphera, being accused for murder and fearing to allow the Cnidian court to examine their slaves, fled to Rome aiming to request a decision by the emperor. The Cnidians themselves sent two envoys to Rome who appeared before the emperor and gave him the decree with which they accused Euboulos, now dead and Tryphera for the crime. Tryphera was definitely present at Rome during the trial, and, possibly, during the procedure itself, as is clearly stated by the present participle *παρούσης* in line 9. Augustus orders Asinius Gallus, proconsul of Asia in years 6/5 B.C., to investigate the case through torture of the slaves involved in the affair. The latter acts as the emperor's friend considering the fact that his authority as *proconsul Asiae* did not extend over a *civitas libera*, such as Knidos. Augustus sends the records of this investigation to the Cnidians as well. He, then, pronounces his final judgment on the case, acquitting both the accused and reproaching the Cnidians of showing excessive cruelty and prejudice towards those whose only fault was being too unlucky in their defense. He, also, accuses them of having

turned their hatred for the crime to the wrong direction, bearing no indignation towards those who deserved every punishment, for not only did they attack another's house thrice at night with outrageous insolence and violence, «μεθ' ὑβρεως καὶ βίας» of line 33, but also endangered their own public security. Augustus finally instructs the Cnidians to make sure that the records in their public archives agree with his decision on the case.

Although no concurrent epigraphic parallels are known for penal cases, this is most probably not a case of *appellatio*. Augustus pronounces a judgment in the first degree, based on his *tribunicia potestas*, in virtue of which he extends *auxilium* to – at least – the privileged inhabitants of the empire, as in the case of citizens of *civitates liberae*. The latter had the right to appeal directly to the emperor and this is what Euboulos and Tryphera did. On the other hand, Knidos, a free city, did not feel able to condemn in a capital case, when the defendants did not accept trial. Furthermore, because of his personal interest in an orderly society, Augustus seems to regard this case not as a mere incident between citizens, but as a potential source of public disorder. Therefore, he literally accuses the Cnidians of showing contempt of one of the main imperial values of his time, *securitas publica*, «τὴν κοινὴν ἀπάντων ὑμῶν ἀσφάλειαν» of line 34.

In spite of the emperor's judgment in her favour and her obviously prominent social position, Tryphera must have feared to return to Knidos because of the hostility of her fellow citizens. She went to live on Astypalaea, a small island opposite the Carian coast, probably her city of origin, which had been *civitas libera et foederata* since 105 B.C. The *epistula principis*, published either by her or by Asinius Gallus as a warning to unruly elements at Astypalaea, continues to proclaim her innocence until today.